

להתוודע ולהגלות מחמדי התורה בכל דף בשי"ס

בבא מציעא דף ג

בענין העדאת עדים על מקצת התביעה

בבא מציעא דף ג'. תני רבי חייא, מנה לי בידך, והלה אומר אין לך בידי כלום, והעדים מעידים אותו שיש לו חמשים זוז, נותן לו חמשים זוז, וישבע על השאר. שלא תהא הודאת פיו גדולה מהעדאת עדים, מקל וחומר. ותנא תונא, שנים אוחזין בטלית, זה אומר אני מצאתיה וכו' והא הכא כיון דתפס אנן סהדי דמאי דתפס האי ידיה הוא, ומאי דתפס האי ידיה הוא, וקתני ישבע. וברך ד'. דקאמר ותנא תונא, מי דמי, התם למלוה אית ליה סהדי, ללוה לית ליה סהדי דלא מסיק ליה ולא מידי, דאי הוו ליה סהדי ללוה דלא מסיק ליה ולא מידי, לא בעי רבי חייא לאשתבועי, הכא כי היכי דאנן סהדי בהאי, אנן סהדי בהאי, ואפילו הכי משתבעי.

- א -

ידיעת בית דין על מקצת התביעה אם נחשבת כהעדאת עדים

שחייב לו עדיין מקצת החוב, דאין ידיעת בית דין נחשב כהעדאת עדים להתחייב בשבועת מודה במקצת, כיון שהנתבע לא הודה בכלום, ומה שמתוך טענתו נתברר אצל בית דין שחייב לו על מקצת התביעה, אינו נחשב מודה במקצת.

ובש"ך סי' ע"ה סקי"ט חולק על דבריו, והעלה דאם בכופר הכל ועדים מחייבים אותו על מקצת התביעה חייב לישבע שבועת מודה במקצת, היאך יעלה על הדעת ידיעת בית דין על חיוב מקצת התביעה יגרע מחיוב שמתחייב על פי העדאת עדים, הרי בכמה מקומות מצינו שבית דין חשוב יותר מעדים.

וראיה לזה, שהרי רבי חייא מסתייע דהעדאת עדים מחייבו שבועה ממה ששנים אוחזין בטלית חייבין לישבע, כי מה ש'אנן סהדי דמאי דתפס ידיה הוא' נחשב כעדות על מקצת התביעה, הרי דאע"ג שאין עדים שמעידים על מקצת התביעה, כיון ש'אנן סהדי' על מקצת התביעה, מתחייב בשבועת מודה במקצת, אם כן הוא הדין כשנתברר לבית דין מחמת טענתו שהוא חייב לו, לא גרע מ'אנן סהדי' שנחשב כהעדאת עדים על מקצת התביעה.

ומוסיף הש"ך, דאע"ג דבגמרא נדחה הוכחת רבי חייא מן המשנה, זהו רק מן הטעם שאמרו דכשם שיש 'אנן סהדי' לזה יש 'אנן סהדי' לזה, אבל איננו שיש 'אנן סהדי' גם לזה, היינו מחייבים אותו משום 'אנן סהדי', הרי ידיעת בית דין על ידי 'אנן סהדי' נחשב כמו העדאת עדים, ואם כן כל שידוע לבית דין על ידי כפירתו שהוא מתחייב לשלם מקצת התביעה, נחשב 'אנן סהדי' על חצי התביעה, ומתחייב שבועת מודה במקצת.

אמנם בקצות החושן סי' ע"ה סק"א מדחה הוכחת הש"ך, וכתב דאע"ג דמתחילת דברי הגמ' יש להוכיח ידיעת בית דין על חצי התביעה מחייבו שבועה, מכל מקום, לפי המסקנא, מאותה סברא שנדחו דברי רבי חייא שאין להוכיח את דינו ממשנתו, מאותה הסברא נדחה גם דינו של הש"ך. כי אם באנו לחייבו שבועת מודה במקצת על פי ידיעת בית דין שמתחייב לו על מקצת התביעה, הרי יש לנו כמו כן ידיעת בית דין שהוא פטור לשלם מקצת השני של התביעה, וזה דומה למה שאמרו במסקנא דבמשנתו אין לחייבו שבועת מודה במקצת מפני דכשם ש'אנן סהדי' להאי 'אנן סהדי' להאי, וכמו כן אין לחייבו שבועת מודה במקצת על ידי ידיעת בית דין, כי לפי ידיעת הבית דין הוא פטור לשלם מקצת התביעה. והמשך הדברים ראה בהשלמות והוספות א

כופר הכל שמתוך טענתו מתברר לבית דין שהוא חייב על מקצת התביעה / אם נחשב שיש גם ידיעה לפוטרו על המקצת השני

- סמ"ע, ש"ך, קצות החושן -

א. כפי האמור, רבי חייא מחדש דמה אם במודה במקצת חייבתו תורה לישבע על ידי הודאתו, קל וחומר דבכופר הכל ועדים מעידים על מקצת התביעה, שהוא מתחייב לישבע שבועה דאורייתא. דבר זה מובא ברמב"ם בפרק ד' מהלכות טוען ונטען הלכה י', ובטור ושו"ע חו"מ סי' ע"ה סעיף ד'.

והנה רבי חייא היה סובר דיש להסתייע לזה ממה ששנינו במשנה דשנים אוחזין בטלית שניהם צריכים לישבע, כי זה משום שכל אחד טוען שכל הטלית שלו ותובע מן השני שלא יחזיק בטליתו, ומה דאנן סהדי לכל אחד שהחצי שלו, נחשב כמו שיש עדים לכל אחד על החצי, ונחשב כל אחד כאילו הוא כופר הכל ויש עדים על מקצת תביעתו, ולכן חייב כל אחד לישבע, ומוכח דכופר הכל שיש עדים על מקצת התביעה דינו כמודה במקצת. וכתב בשטה מקובצת (ד"ה ותנא) דלפי זה היה סלקא דעתא דחוב השבועה במשנתו הוא שבועה דאורייתא מדין מודה במקצת.

אמנם הגמ' בדף ד'. מדחה דאין לומר דחוב שבועה בשנים אוחזין בטלית משום דיש 'אנן סהדי' כנגד הנתבע על חצי התביעה, שהרי כשם שיש כנגד ראובן 'אנן סהדי' על חצי התביעה, יש גם נגד שמעון 'אנן סהדי' על חצי התביעה, ומדוע יתחייב לישבע על זה. ועל כרחך דחוב שבועה הוא מדרבנן מתקנת חכמים, ואין להוכיח מזה שעדות על חצי התביעה מחייבו שבועת מודה במקצת.

אמנם נהי שאין הוכחה מן המשנה לדברי רבי חייא, מכל מקום דברי רבי חייא מוסכמים להלכה דכשם שהודאת בעל דין מחייבתו שבועה, כך העדאת עדים על מקצת התביעה מחייבתו שבועה.

ונחלקו הפוסקים אם זה אמור דוקא בהעדאת עדים שמעידים בפירוש שחייב לו מקצת התביעה, או דזה אמור גם כשמתחייב לו מקצת התביעה על פי הכרעת וידיעת הבית דין.

כי בסמ"ע סי' פ"ז סקט"ז כתב דאם הנתבע טען טענה לפטור את עצמו מכל התביעה, והיה סובר שבזה יופטר מכל וכל, אכן מתוך טענתו נתברר אצל הבית דין שהוא חייב על מקצת התביעה, [כגון שטוען שפרע כל החוב, ולפי דבריו מתברר לב"ד שנפרע רק מקצת החוב, כי מקצת הפרעון היה בדרך שעל פי תורה אינו נחשב לפרעון], ונמצא שיש ידיעה אצל בית דין

גדר חיוב שבועה בעדים המעידין על מקצת התביעה

דבהעדאת עדים על המקצת חייב לשלם, היינו שלמדין מק"ו דהעדאת עדים יש לו אותו כח כמו הודאת בעל דין לחייבו שבועת מודה במקצת.

אבל לדעת רש"י דמה שכופר הכל פטור משבועה הוא משום דחזקה אין אדם מעיז פניו בפני בעל חובו, ואילו סברא זו גם כופר הכל חייב לישבע, נמצא דמה שהעדאת עדים מחייב אותו שבועה, אינו משום דיש בהעדאת עדים כח לחייבו שבועה כמו הודאת בעל דין, אלא דכיון שהנתבע כפר בכל והעדים מעידין שהוא חייב במקצת, נפקע ממנו על ידי העדאת העדים החזקה דאין אדם מעיז פניו בעל חובו, שהרי יש עדות שהעיז פניו בעל חובו וכפר בכולו, ולכן מתחייב לישבע, כיון שאין אצלו הפטור שיש בשאר כופר הכל.

וכתב דלפי זה ישנן כמה נפקותות בין רש"י ובין תוס' בדין העדאת עדים לחייבו שבועת מודה במקצת. דהנה בש"ך סי' ל' סק"י מבואר דלדעת המחבר שם סעיף ג' אינו מתחייב לישבע על ידי העדאת עדים אלא ע"י עדות מיוחדת ששני העדים ראו כאחד שהוא חייב לו המקצת, אבל על ידי שני עדי צירוף שראו שני פעולות בזמנים חלוקים, אין מחייבים שבועת מודה במקצת, אע"ג שמחייבים ממון על ידי עדי צירוף. והש"ך שם חולק על דברי המחבר וסובר דאין מקום לחלק בזה בין שני עדים שראו המעשה כאחד, ובין שני עדי צירוף שלא ראו המעשה כאחד.

וכתב בחושן אהרן דלדעת התוס' דמה שהעדאת עדים מחייב שבועת מודה במקצת הוא משום דהעדאת עדים חשוב כמו הודאת בעל דין, יש מקום לומר כדעת המחבר דאין העדאת עדים חשוב כמו הודאת בעל דין אלא בעדים שמעידין על אותו דבר ששניהם ראו כאחד, אבל עדי צירוף שאינם מעידין על אותו דבר, נהי שמועיל לחייבו ממון, אין זה נחשב כמו הודאת בעל דין לחייבו שבועה. אבל לדעת רש"י דמה שמועיל העדאת עדים אינו שהעדאתן מחייבתו שבועה, אלא דבהעדאתן מתברר שהוא מעיז פנים ואין לו נאמנות במה שכופר הכל, אין הבדל בין עדות מיוחדת לעדות צירוף, כי סוף סוף נתברר לנו על ידי עדים שהוא מעיז פניו נגד בעל חוב, ואין לו נאמנות לכפור הכל, וממילא מתחייב לישבע.

וכתב עוד נפקותא בזה, כשתבע ממנו כלים וקרקע, והנתבע כפר בכל, ועדים מעידין על הקרקעות שהם של תובע, דלדעת התוס' דהעדאת עדים הוא במקום הודאת בעל דין נמצא דכשם שאם הוא בעצמו מודה על הקרקע אינו מחייבו שבועה, כיון דאין בקרקע תורת שבועה, כך אם העדים מעידין על הקרקע אין זה מחייבו שבועה. אבל לדעת רש"י דבהעדאת עדים מתברר שהוא מעיז פנים וממילא חייב לישבע, הוא הדין אם נתברר על ידי העדאת עדים על הקרקע שהוא מעיז פנים, דכל שנתברר שהוא מעיז פנים חייבתו תורה לישבע.

גם בהעדאת עדים אינו נחשב חשוד על השבועה / טעם שכופר הכל פטור משבועה אם הוא משום שאין אדם מעיז פניו או שזה גזירת הכתוב / בהעדאת עדים אם מתחייב בשבועה כמו שמתחייב בהודאת בעל דין, או שעל ידי העדאת העדים מתברר שהוא מעיז פנים / אם מועיל עדי צירוף לחייב שבועת מודה במקצת / עדי קרקע אם מחייבים שבועת מודה במקצת

- רש"י, תוס', חושן אהרן -

ב. ברש"י (ד"ה והאי, דליכא) מבואר דהקל וחומר שדן רבי חייא לומר דמה הודאת פיו מחייבו שבועת מודה במקצת, כל שכן דהעדאת עדים מחייבו שבועת מודה במקצת, היינו שלא נאמר דדוקא בהודאת בע"ד חייב שבועה משום דאינו חשוד אממונא כי אשתמוטי קמשתמט, אבל בהעדאת עדים דכיון שכפר בכל אין לומר דאשתמוטי קמשתמט והוא חשוד אממונא, נאמר שהוא גם חשוד על השבועה, ולא נחייבו שבועה, על זה לימד רבי חייא מקל וחומר שגם העדאת עדים על המקצת מחייבו שבועה, אע"ג שכפר בכל. וראה השלמות והוספות [2]

ולדברי רש"י נמצא דעל עיקר הדבר שיש כח בהעדאת עדים לחייבו שבועת מודה במקצת כמו שהודאת פיו מחייבו שבועת מודה במקצת, על זה אין צריכים כלל ללמוד מקל וחומר.

והנה בספר חשן אהרן לחו"מ סי' ע"ה סעיף ד' כתב דבעיקר חיוב שבועת מודה במקצת על ידי העדאת עדים יש פלוגתא גדולה בין רש"י ובין תוספות.

דהנה רש"י בבבא קמא דף ק"ז. (ד"ה דאמור) מפרש דהטעם דכופר הכל פטור משבועה הוא משום דכיון דחזקה אין אדם מעיז בפני בעל חובו, מוכח שבדאי האמת אתו, כי לא היה מעיז פניו לשקר בפני בעל חובו שהטיב עמו והלווה לו מעות. אבל במודה במקצת אין לנו חזקה זו, כי אפשר שהוא משתמט ממנו עד שימצא מעות, לפיכך חייבתו תורה לישבע. ועל פי זה כתב רש"י שם (ד"ה אבל, מעיז) דבפקדון כיון שהמפקיד לא עשה לו טובה, יתכן שמעיז פניו ומשקר, ולכן בפקדון גם כופר הכל חייב לישבע, כי אין לנו גילוי לפוטרו.

אמנם בתוס' בגיטין דף נ"א: (ד"ה מפני) כתבו דמה שכופר הכל פטור משבועה אינו מפני שיש חזקה שאינו מעיז פנים, אלא זה מגזירת הכתוב, כי למדין מקרא ד'כ' הוא זה' דמודה במקצת חייב לישבע, ומוכח דלא חייבתו תורה לישבע אלא למודה במקצת, ולא בכופר הכל.

וכתב בחשן אהרן דלדעת התוס' דמה שכופר הכל פטור ומודה במקצת חייב הוא מגזירת הכתוב, על כרחך דמה שלמד רבי חייא מקל וחומר

השלמות והוספות

שנתחייב בבית דין על פי טענתו על מקצת התביעה, מאחר שעל פי פסק דין יש לחייבו על מקצת התביעה ויש לפוטרו על מקצתו, נמצא שיש ידיעת ב"ד על חיובו במקצת התביעה וגם על פטורו במקצת התביעה, יש לדמותו למשנתנו שאין לחייב בזה שבועת מודה במקצת.

ב. בספר הערות להגר"ש"א מביא תמיהת הראשונים דלדעת רש"י דהסברא שלא לחייבו על ידי העדאת עדים הוא משום מיגו דחשיד אממונא חשיד אשבועתא, מה מועיל על זה קל וחומר, הרי בהעדאת עדים הוא חשוד לישבע שקר.

וכתב, דודאי דכשהתורה חייבה שבועה, כגון בשומרים, אי אפשר לפוטרו ולומר שהוא חשוד, כי על כרחך גילתה התורה שאינו חשוד על השבועה. אלא דכלפי מה שכופר הכל פטור לישבע ומודה במקצת חייב, בזה אנו דנים מעצמינו אם לחלק בין מודה במקצת להעדאת עדים, כי במודה במקצת דמשתמט מסתבר שאינו שקרן ואינו חשוד על השבועה, אבל בהעדאת עדים אפשר דכיון ששיקר על הממון לא יפרוש משבועה. אמנם מאחר שלמדין מקל וחומר שגם בהעדאת עדים חייב לישבע, והיינו שזה נכלל במה שאמרה תורה דמודה במקצת חייב לישבע, שוב אין אומרים בזה מיגו דחשוד אממונא חשוב אשבועה, דכיון שזה נכלל בחיוב התורה דמודה במקצת, הרי גילתה תורה שלא לומר בזה מגו דחשיד.

מה שאין בית דין מוציאין ממון מספק אם זה נחשב לידעת בית דין על פטורו / 'אנן סהדי דמאי דתפיס האי ידידיה הוא' אם הוא בגדר בירור או בגדר פסק דין

- נתיבות המשפט, משובב נתיבות -

א. אכן בנתיבות המשפט שם סק"ד חולק על דברי הקצוה"ח, וכתב דאין זה נחשב שיש לבית דין גם ידיעה על פטור למקצת התביעה, כשם שאמרו בגמ' לגבי שנים או חזין בטלית דלכן אין לחייבו שבועת מודה במקצת על ידי 'אנן סהדי' כי גם לחבירו יש 'אנן סהדי', כי בשנים או חזין בטלית יש הוכחה ו'אנן סהדי' אצל בית דין על זה כמו על זה, אבל כשעל ידי טענתו נתחייב אצל בית דין על מקצת התביעה, ולא נתחייב על ידי טענתו יותר ממקצת התביעה, אין זה נחשב שיש לבית דין ידיעה על 'פטור' מקצת התביעה, כי אין זה בגדר בירור על הפטור, אלא דכיון שהנתבע מוחזק בממונו אין לבית דין להוציא ממון מחזקתו, ואין לבית דין ידיעה על הפטור במקצת התביעה כשם שיש להם ידיעה על החיוב במקצת התביעה.

אמנם במשובב נתיבות (לבעל קצוה"ח) חולק על דבריו, וכתב דגם 'אנן סהדי' שאמרו לגבי שנים או חזין בטלית הוא מחמת חזקת ממון לכל אחד במה שהוא תופס, ואינו מחמת סברה, אלא מחמת פסק דין מצד חזקת ממון, כי כדי לפוטרו מחיוב שבועה אין צריך שיהא זה בגדר סברה והוכחה, ואם כן הוא הדין במי